

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет тваринництва та водних біоресурсів

**ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри технологій у
птахівництві, свинарстві та вівчарстві**

_____ Вадим ЛИХАЧ

“ _____ ” _____ 2025 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: “Результати використання варіантів підбору для поліпшення
коней української верхової породи”**

Спеціальність: 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»

Гарант освітньої програми

доктор с.-г. наук, професор
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ (підпис)

Наталія ПРОКОПЕНКО
(ПІБ)

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

канд. с.-г. наук, доцент
(науковий ступінь та вчене звання)

_____ (підпис)

Микола ГРУНТКОВСЬКИЙ
(ПІБ)

Виконав

_____ (підпис)

Микола ДЯЧЕНКО
(ПІБ студента)

КИЇВ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Факультет тваринництва та водних біоресурсів

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри технологій у
птахівництві, свинарстві та вівчарстві**

д.с.-г.н, проф. Вадим ЛИХАЧ

“25” листопада 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студенту

Дяченку Миколі Володимировичу

Спеціальність: 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи – “Результати використання
варіантів підбору для поліпшення коней української верхової породи”

Затверджена наказом ректора НУБІП України від 25.10.24. № 1910 “С”

Термін подання завершеної роботи на кафедру 12.05.2025 р.

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: українська верхова
порода, лінії, жеребці, кобили, індекси, проміри

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- ✓ визначити особливості генеалогічної структури табуна коней з врахуванням лінійної належності;
- ✓ оцінити екстер'єр кобил за промірами та індексами;
- ✓ дати характеристику результатів використання поголів'я коней для кінного спорту;
- ✓ обґрунтувати напрямок і методи подальшого поліпшення поголів'я кобил української верхової породи в кінному заводі.

Дата видачі завдання “25” листопада 2024 р.

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи**

Микола ГРУНТКОВСЬКИЙ

Завдання прийняв до виконання

Микола ДЯЧЕНКО

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

с.-г.	– сільськогосподарські;
сір.	– сіра масть;
вор.	– ворона масть;
гн.	– гніда масть;
руд.	– руда масть;
р.н.	– рік народження;
к/з	– кінний завод;
ІТ УААН	Інститут тваринництва Української академії – аграрних наук;
НД	– небезпечна дія;
НС	– небезпечна ситуація.

ЗМІСТ

Вступ	6
Розділ 1. Характеристика української верхової породи	9
1.1. Історія створення породи	9
1.2. Методи розведення поголів'я породи на Україні	14
1.2.1. Чистопородне розведення	14
1.2.2. Схрещування – метод поліпшення породи	15
1.3. Сучасний стан породи та її покращення	16
Розділ 2. Матеріал, задачі, умови та методи досліджень	21
2.1. Характеристика господарства та матеріал досліджень	21
2.2. Методика, матеріали та умови досліджень	24
Розділ 3. Результати власних досліджень	27
3.1. Генеалогічна характеристика поголів'я української верхової породи	27
3.2. Екстер'єрно-конституційні особливості коней досліджуваних груп	32
3.3. Оцінка екстер'єру за індексами	35
3.4. Скороспілість коней за результатами роботоздатності	40
3.5. Відтворна здатність кобил	43
Розділ 4. Охорона праці у конярстві	46
Висновки та пропозиції	50
Список літературних джерел	52

ВСТУП

В умовах сучасної ринкової економіки, яка характеризується постійним зростанням цін на енергоносії та паливно-мастильні матеріали, нестабільністю національної валюти та використанням бартерних форм розрахунків, конярство, як і інші галузі тваринництва, зазнає суттєвих труднощів. Спостерігається стійка тенденція до скорочення обсягів виробництва продукції галузі, а також зменшення поголів'я коней, зокрема спортивного призначення [10].

Значно зросли витрати на випробування коней на іподромах, що істотно підвищило собівартість вирощування тварин призових порід. У зв'язку з цим, державні іподроми та кінноспортивні бази, які спеціалізуються на підготовці коней до змагань у класичних дисциплінах, стали економічно збитковими.

Серед п'яти основних порід, які сьогодні розводяться в Україні (чистокровна верхова, українська верхова, орловська рисиста, російська рисиста та новоолександрівська ваговозна), перспективним напрямом подальшого розвитку залишається українська верхова порода. Її ареал поширення поступово розширюється, зростає кількість спортивних змагань, а також підвищується рівень преміальних виплат. Якщо до 1990 року українська верхова порода була представлена лише у 5 державних кінних заводах, то вже на початку 2021 року її розводили в 9 з 15 кінних заводів України та у понад 25 племінних репродукторах різних форм власності.

Із розширенням племінного ядра породи особливого значення набуває підвищення якості племінного матеріалу. Водночас, упродовж останніх років спостерігається деяке зниження рейтингу української верхової породи серед спортивних порід за показниками роботоздатності [37]. Умови жорсткої конкуренції на міжнародному рівні з класичних видів кінного спорту вимагають цілеспрямованого підвищення спортивної продуктивності українських верхових коней. Над удосконаленням породи працюють, зокрема, у кінному заводі «Агрокомплекс», де реалізація поставлених

завдань можлива лише за умови покращення селекційно-племінної роботи, дотримання технологічних вимог до утримання, годівлі, тренінгу та випробувань, особливо з урахуванням показників спортивної роботоздатності.

Молодняк кінного заводу у віці від 1,5 до 3 років і старше утримується на території кінноспортивного комплексу у двох стайнях, з'єднаних критим манежем. Інфраструктура комплексу включає заводський іподром з критою трибуною, скакову трав'яну доріжку завдовжки 1600 м і завширшки 20 м, маршрути для триборства, поля для конкуру і виїздки, а також шпрингартен, що забезпечує тваринам однакові умови вирощування й тренування.

Оскільки племінне поголів'я української верхової породи, представлене в господарстві, належить до чотирьох основних ліній, метою даного дослідження є вивчення впливу лінійної належності на формування екстер'єрних особливостей, роботоздатності тварин та перспектив подальшого вдосконалення породи в умовах господарства шляхом оптимізації міжлінійного підбору.

Мета дослідження — визначення шляхів удосконалення української верхової породи на базі кінного заводу «Агрокомплекс» шляхом аналізу генеалогічної структури, екстер'єрно-конституційних показників, скороспілості та результатів використання коней у спортивному напрямі.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати генеалогічну структуру табуна з урахуванням лінійної належності поголів'я;
- здійснити селекційну оцінку поєднання ліній за основними ознаками у досліджуваних групах;
- дослідити відтворну здатність кобил після завершення їх спортивного використання;
- провести екстер'єрну оцінку кобил за зоотехнічними промірами та відповідними індексами;

- охарактеризувати ефективність використання коней у кінному спорті за результатами змагань;
- обґрунтувати селекційний напрям і методи подальшого вдосконалення маточного поголів'я української верхової породи в умовах кінного заводу «Агрокомплекс».

Об'єкт дослідження — поголів'я української верхової породи, що утримується у кінному заводі «Агрокомплекс» (Дніпропетровська область).

Предмет дослідження — маточне поголів'я кобил, які походять з генеалогічних ліній Рауфбольда, Водопада, Фактотума та Хобота.

Методи дослідження — зоотехнічні (описові, бонітування, екстер'єрна оцінка) та статистичні (біометрична обробка даних, варіаційний і кореляційний аналіз).

Структура бакалаврської кваліфікаційної роботи. Робота викладена на 56 сторінках комп'ютерного тексту, містить 9 таблиць та 4 рисунки. Список літератури включає 51 першоджерело.

Бакалаврська кваліфікаційна робота складається із вступу, огляду літератури, методики і основних методів досліджень, результатів власних досліджень, охорони праці, висновків та пропозицій, списку літератури.

РОЗДІЛ 1.

ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ВЕРХОВОЇ ПОРОДИ

1.1. Історія створення породи

Початок цілеспрямованої роботи зі створення української верхової породи коней припадає на 1945 рік і пов'язаний із діяльністю Українського кінного заводу №173 (Дніпропетровська область). У післявоєнний період у господарстві було зосереджено значну кількість трофейних угорських напівкровних кобил порід гідран, ноніус, фуріозо та нортстар. Станом на початок 1948 року поголів'я племінного фонду складалося з 308 кобил і 25 жеребців-плідників, серед яких тракєненської породи — 9 голів, чистокровної верхової — 5, ганноверської — 4, а також 7 помісних жеребців, отриманих від схрещування угорських кобил із чистокровними жеребцями.

У період до 1951 року в кінному заводі проводилося інтенсивне комплектування племінного ядра, ранжування плідників та кобил за селекційними ознаками, а також пошук оптимальних варіантів міжпородного відтворного схрещування. Наприкінці 1951 року загальна чисельність кобил становила 300 голів, з яких 170 були угорськими напівкровними (заводського типу), а 130 — помісного походження (I покоління) від схрещування з ганноверськими, тракєненськими та чистокровними верховими жеребцями.

Наказом Міністерства сільського господарства СРСР роботу з формування нової породи було розширено на Провальський (Луганська область) та Скадовський (Херсонська область) кінні заводи, а також ферми племінного напрямку у Дніпропетровській, Харківській (Зачепилівський, Красноградський райони) та Полтавській (Карлівський, Машівський райони) областях. Вказані господарства входили до структури Красноградського державного племінного розплідника і спільно налічували 57 жеребців, 230 кобил і 119 голів молодняку. Ціллю селекційної програми було формування до 1960 року нової верхово-запряжної породи, що відповідала б потребам Збройних Сил і сільськогосподарського виробництва [4, 5].

Процес породоутворення базувався на складному відтворному схрещуванні з використанням порід європейського походження. Помісей бажаного типу парували між собою, при цьому масивних за конституцією кобил із вираженою грубістю типу схрещували з чистокровними верховими жеребцями, тоді як тварини меншого калібру — з плідниками ганноверської та тракененської порід. Найвищу ефективність у формуванні бажаного верхово-запряжного типу показали жеребці: тракененський Тайфун (1938 р.н., проміри — 162–163–183–21), ганноверські Шторм (1935 р.н., 160–165–195–23) і Хрусталь (1940 р.н., 167–165–196–22,5).

Початок розвитку кінного спорту в Україні, підвищення інтересу до спортивного конярства, вступ до Міжнародної федерації кінного спорту (FEI) у 1952 році та участь українських вершників у міжнародних змаганнях зумовили необхідність адаптації селекційної програми до нових вимог. Відтак у напрямку формування нової породи почали переважати ознаки, важливі для коней спортивного типу з високими показниками жвавості, сили та витривалості.

У червні 1953 року на нараді фахівців Головного управління з питань конярства Міністерства сільського господарства СРСР та начальників кінних частин провідних кінних заводів, що відбулася на базі Дібрівського кінного заводу, було прийнято стратегічне рішення щодо створення української верхової породи коней. У якості генетичної основи запропоновано використати помісне верхово-запряжне поголів'я, наявне на той час у господарствах. У цьому ж році Українському кінному заводу для племінного вдосконалення було надано групу чистокровних верхових жеребців, зокрема: Баргузін (1948 р.н., від Гібріда і Берьози), Вазгіро (1941 р.н., від Борейна і Віоли), Бріг (1949 р.н., від Багора і Гіпотези), Реактив (1949 р.н., від Рафаеля і Куїк-Арроу), Газ (1951 р.н., від Глагола і Зінати) тощо. До селекційної програми також було залучено Олександрійський кінний завод, де зосереджувалося поголів'я помісного походження з чітко вираженими рисами верхового типу. Переважну частку становили метиси різних

поколінь, отримані внаслідок схрещування чистокровних верхових та угорських порід.

Значний внесок у формування української верхової породи здійснило використання жеребців і кобил, у родоводах яких траплялися клички російських верхових (орлово-ростопчинських) коней. Представники цієї породи вирізнялися яскраво вираженою породністю, елегантним екстер'єром і пластичними рухами. Високу оцінку орлово-ростопчинські коні отримували на престижних міжнародних виставках: Чикаго (1893), Париж (1900), Київ (1913). На жаль, під час Першої та Другої світових війн порода зазнала значних втрат, а її залишки були виявлені переважно серед племінного поголів'я у господарствах Луганщини [15, 16].

Одним із найуспішніших напрямів у вдосконаленні української верхової породи стало використання нащадків російського верхового жеребця Букета (1934 р.н., вороний, від Ожерелка і Балалайки) та дочок жеребця Глобуса (1934 р.н., вороний, від Образчика і Годувальниці). Особливу роль відіграли дочка Букета — Билінка (1949 р.н., темно-гніда) та дочка Глобуса — Гвоздіка (1951 р.н., ворона), які стали родоначальницями чисельних маточних родин у породі. Серед жеребців-плідників вагомий слід залишили Безпечний (1953 р.н., вороний, Букет × Пластик; проміри: 166–167–197–21,5) та Грохот (1964 р.н., вороний, Хруст × Гвоздіка; проміри: 169–169–198–22,25). Їх нащадки — Інбар, Разбор, Берендей, Изгон, Нарцис, Хорезм, Хорей та інші — суттєво вплинули на подальший розвиток породи [50, 52].

Унаслідок недооцінювання значення конярства у розвитку народного господарства та надмірного акцентування на перевагах механізації й автоматизації виробничих процесів у сільському господарстві, ця галузь втратила статус планового напрямку розвитку. За короткий період відбулося значне скорочення поголів'я коней, зокрема представників ваговозних порід. Водночас низку провідних кінних заводів — Український, Скадовський, Оликський та інші — було переформатовано в підприємства продуктивного

тваринництва. Як наслідок, робота з формування української верхової породи коней практично зупинилася.

Завдяки зусиллям головного зоотехніка з конярства Міністерства сільського господарства України О. А. Калантара (1914–2000) вдалося зберегти найцінніше племінне поголів'я, яке було розподілено між Деркульським, Дніпропетровським, Олександрійським та Ягільницьким кінними заводами. Відновлення селекційної роботи у цих господарствах розпочалося з 1965 року, а на Лозівському кінному заводі — з 1975 року. Інші господарства, які раніше брали участь у створенні породи, надалі істотного впливу на цей процес не мали.

Упродовж п'ятдесятирічного періоду, завдяки методичному використанню складного відтворного схрещування, було створено оригінальну породу верхових коней, яка гармонійно поєднала темперамент, силу й жвавість чистокровних верхових коней; виразний екстер'єр та елегантність орлово-ростопчинських; а також масивність, високий зріст, продуктивність алюрів і спортивні якості західноєвропейських порід. Українські верхові коні відзначаються міцною конституцією, високою плодючістю та доброю адаптивністю до умов локального розведення.

На момент апробації породи у племінному відтворювальному поголів'ї налічувалося 190 жеребців і 2066 кобил; було сформовано 6 генеалогічних ліній, 2 споріднені групи та 19 маточних родин. Порода офіційно затверджена наказом Міністерства сільського господарства СРСР від 16 жовтня 1990 року № 168. Значний внесок у її створення зробили П. Я. Білан, В. П. Шимширт, В. Ю. Кологривов, О. А. Калантар, Д. А. Волков, В. О. Пересада, О. В. Родіонов та ін. [5, 19].

Екстер'єрними особливостями українських верхових коней є гармонійна будова тіла, пропорційна голова з прямим профілем, довга високо поставлена шия, об'ємні груди, пряма лінія спини, добре розвинений, обмускулений круп та міцні кінцівки. Серед типових недоліків трапляються звислий круп, запале зап'ястя, шаблюватість кінцівок. Щодо мастей,

переважають гніда з різними відтінками (57%), руда (26%), ворона і каракова (13%), інші масті становлять близько 4%.

Коні української верхової породи продемонстрували високий потенціал у класичних дисциплінах кінного спорту, зокрема у виїзді та подоланні перешкод. Упродовж 1975–2000 рр. було підготовлено 318 переможців і призерів змагань різного рівня, з яких 128 – у виїзді, 96 – у конкурі, 74 – у триборстві. На представниках цієї породи (Іхор, Хіхта, Резерв, Рух, Плот, Штаб, Шквал, Іртиш, Ігрок, Глухарь, Барбаріс, Бакен тощо) виступали провідні вітчизняні спортсмени – І. Кизимов, Н. та Ю. Ковшови, В. Угрюмов, Л. і Т. Ваврищуки, В. Місевич, О. Климко, О. Сірош, В. Погановський, В. Дуркот, П. Ткаченко, В. Вошакін, В. Губанов, Г. Мартиненко – які досягали перемог на Олімпійських іграх у Мехіко, Мюнхені, Сеулі, чемпіонатах світу, Європи, колишнього СРСР та України. Ці досягнення істотно сприяли підвищенню популярності української верхової породи.

Підвищення зацікавленості до цієї породи коней стимулювалося також економічними подіями, зокрема відкриттям 21–22 травня 1975 року Київського міжнародного аукціону, на якому було реалізовано 78 голів коней української верхової породи. Серед покупців: Нідерланди (30 голів), Німеччина (22), Швеція (15), Італія (11), а загальна сума реалізації склала 131,6 тис. дол. США. Аукціон функціонував упродовж 10 років, значно активізувавши інтерес до розведення та вдосконалення породи.

Селекційна робота з українською верховою породою спрямована на вдосконалення наявної генеалогічної структури, консолідацію бажаного типу й спортивних якостей. Основним методом племінного удосконалення є чистопородне розведення з обмеженим використанням коригувального схрещування із жеребцями вихідних порід.

На сьогодні племінну роботу з породою здійснюють 11 кінних заводів та низка племінних репродукторів. У цих господарствах сформовано ряд цінних заводських ліній, родин і гнізд. Серед найбільш перспективних виділяють лінії Хобота, Фактотума, Безпечного, Гугенота, споріднену групу

Рауфбольда, а також родини Арізони, Канітелі, Хохлатки, Фарси, Інфри І, Билінки та Гвоздіки. Значення останніх обумовлене наявністю у їх родовах генетичного впливу російської верхової породи.

Подальше удосконалення української верхової породи можливе за умови відновлення діяльності спеціалізованої селекційної ради, яка має розробити науково обґрунтовану програму покращення, систему комплексної оцінки й відбору жеребців-плідників, впровадити ліцензування, гармонізувати племінний облік з міжнародними стандартами, а також налагодити системний тренінг і випробування ремонтного молодняку [19, 20, 21].

1.2. Методи розведення поголів'я породи на Україні

1.2.1. Чистопородне розведення

Племінна робота є цілеспрямованим процесом, що передбачає систематичне вдосконалення породи відповідно до обраного селекційного напрямку. Без чіткого визначення мети та шляхів її досягнення, ефективність селекційних заходів істотно знижується, що може призвести до помилкової селекційної стратегії. Саме тому однією з основоположних умов є чітке формулювання цілей розведення для кожної породи та послідовне їх реалізування [13, 19].

Серед напрямів сучасного конярства найбільш динамічно розвивається спортивне розведення. У провідних європейських країнах частка племінного поголів'я, що використовується у спортивному конярстві, становить близько 66% [34, 40].

У випадках, коли породу неможливо поліпшити шляхом схрещування, застосовують виключно метод чистопородного розведення, який є основним для таких порід, як чистокровна верхова та арабська, і має статус «чистокровного» в найвужчому розумінні.

У межах чистопородного розведення розрізняють два основні підходи: інбридинг (родинне розведення), який передбачає спаровування особин зі

спільними предками на різному ступені спорідненості, та аутбридинг (неродинне розведення), при якому підбираються неродинні тварини.

Інбридинг різного ступеня має як біологічне, так і господарське значення. Надмірна концентрація генів через парування близько споріднених особин часто призводить до інбредної депресії та зниження продуктивності [15]. Однак за умов помірного інбридингу, проведеного на високоякісному заводському поголів'ї, вдається уникнути негативних наслідків. За таких умов підвищується коефіцієнт генетичної подібності на цінного предка, водночас гомозиготність зростає повільно, що забезпечує селекційно цінні результати [47].

Іншим напрямом чистопородного розведення є аутбридинг (або кросбридинг), який реалізується через кілька модифікацій: ауткросинг, топкросинг, боттомкросинг, інбредлайнкросинг.

У цілому, ефективна селекція з метою фіксації бажаних ознак повинна реалізовуватися як повноцінна система л

1.2.2. Схрещування – метод поліпшення породи

У практиці племінної роботи кінних заводів рідко застосовується лише один метод розведення. Як правило, різні методи парування — інбридинг, кросбридинг та інші — використовуються паралельно, залежно від цілей селекції та генеалогічної структури поголів'я [10].

Сучасна практика конярства рекомендує поєднання кількох підходів до селекції, що дозволяє реалізувати потенціал кожного методу з урахуванням особливостей породи та господарських умов. Особливе значення надається пошуку оптимальних генеалогічних комбінацій, які забезпечують високу продуктивність та відповідність бажаному типу.

У розведенні напівкровних верхових і запряжних порід систематично використовується метод прилиття крові, переважно чистокровної верхової породи, що дозволяє стабілізувати тип і підвищити спортивні якості.

Застосування схрещування при дотриманні суворого відбору за бажаним типом є типовою практикою для вдосконалення напівкровних порід.

Напівкровні породи, на відміну від чистопородних, вирізняються тим, що в їх розведенні ефективно поєднуються всі доступні методи селекції: індивідуальний відбір, підбір, лінійне розведення, а також оцінка жеребців-плідників за якістю потомства. У передових кінних заводах широко застосовується використання жеребців чистокровної верхової або арабської порід для покращення напівкровного поголів'я. Отримане потомство включається до племінної книги на рівні з особинами, отриманими шляхом чистопородного розведення, хоча фактично вони мають статус помісей. Такий підхід зумовлений необхідністю періодичного генетичного оновлення з метою збереження високих показників спортивної продуктивності [11].

Наприкінці 1960-х років у селекційній роботі з голштинською породою був започаткований новий етап — спрямований на «облагородження» типу шляхом широкого залучення жеребців чистокровної верхової породи. Хоча це призвело до покращення сухості конституції, водночас було зафіксовано зниження природної здатності до стрибка. У відповідь на це селекціонери переорієнтували розведення на використання англо-нормандських жеребців, що дозволило відновити баланс між елегантністю конституції та збереженням високої стрибучості [48].

1.3. Сучасний стан породи та її покращення

Українська верхова порода коней характеризується високим генетичним потенціалом, що підтверджується численними прикладами успішних виступів вихованців цієї породи на міжнародній арені, зокрема переможцями Олімпійських ігор. Родоводи провідних представників української верхової породи включають клички відомих жеребців і кобил, які справили істотний вплив на її становлення та вдосконалення.

Основна частина племінного поголів'я зосереджена в п'яти ключових кінних заводах України: Олександрійському, Лозівському, Деркульському,

Дніпропетровському та у сільськогосподарському підприємстві «Агрокомплекс». Крім того, розведенням коней породи займаються одинадцять племінних репродукторів, серед яких ФГ «Сніжків», Харківський зооветеринарний інститут, ПП «Юкон» та інші [10].

Станом на сьогодні в межах породи підтримується вісім генеалогічних ліній. Найбільше генетичне розмаїття представлено в Олександрійському кінному заводі, де активно використовуються продовжувачі ліній Беспечного, Хобота, Фактора, Гугенота та Хрусталя. Другим за генеалогічним різноманіттям є кінний завод «Агрокомплекс», де ведеться робота з чотирма лініями.

Протягом усієї історії своєї діяльності, завод «Агрокомплекс» залишався стабільним джерелом жеребців-плідників для племінних господарств України, одночасно забезпечуючи кінноспортивні організації висококласними спортивними кінями.

Наразі в межах породи функціонують сім активних генеалогічних ліній, а також декілька жеребців, що не мають чіткого лінійного походження та були отримані завдяки ввідному схрещуванню.

За результатами аналізу лінійної структури встановлено, що найчисельнішою є лінія Фактотума [34, 35]. Водночас, найбільшу частку серед ліцензованих жеребців-плідників займають представники лінії Беспечного – 10 голів, що становить 30,3% від загальної кількості плідників в українській верховій породі.

Жеребець Беспечний, який активно виступав у кінноспортивних змаганнях з подолання перешкод у період з 1958 по 1962 рік, двічі ставав чемпіоном України. Високий рівень спортивної роботоздатності він успадкував від своєї матері – тракєненської кобили Пластик, яка була завезена з Німеччини після Другої світової війни.

Розподіл представників різних ліній за спеціалізацією у видах кінного спорту свідчить про певну функціональну диференціацію. Так, найкращі

результати у виїзді та конкурі демонструють нащадки жеребців ліній Фактотума та Хобота [8, 12].

Другу позицію за чисельністю та кількістю перемог і призових місць у розіграшах призів посідає лінія Хобота. Особливу селекційну цінність у цій лінії становлять нащадки жеребців Хризоліта, Мехола, Рахура та Бутафора, які активно використовуються як у племінному розведенні, так і в кінному спорті. Зокрема, представники цієї лінії демонструють високі результати у виїзді та подоланні перешкод [29].

Оскільки тракененська порода коней орієнтована виключно на спортивне використання, передусім у конкурі, низка українських та російських фахівців рекомендує її для поліпшення спортивних якостей коней, призначених для подолання перешкод [48].

Менш чисельно представлені в українській верховій породі лінії Фактотума, Гугенота та Хрусталя – вони включають відповідно 5, 3 і 1 жеребця-плідника, що становить 15,1%; 9% і 3% від загальної кількості. Інші лінії представлені сумарно шістьма жеребцями, або 18,1%.

Українська верхова порода також представлена в іподромній галузі, зокрема у скачках. Понад 50% представників цієї породи брали участь у розіграшах призів на Львівському іподромі, що свідчить про їх важливу роль у розвитку іподромного спорту в Україні. З метою поліпшення бігових якостей цього контингенту застосовуються методи ввідного схрещування з жеребцями чистокровної верхової породи. Також вивчаються експериментальні варіанти схрещування з жеребцями східно-болгарської верхової породи [6, 7].

Східно-болгарська верхова порода формується на основі кровності чистокровної верхової, арабської та напівкровних порід, завезених із Росії, Польщі та Німеччини. Значний вплив на її становлення здійснили російські жеребці Казак, Нерон, Гасіон, а також імпортований до Росії жеребець Фуріозо.

Представники східно-болгарської верхової породи відзначаються видовженим тулубом, середнім зростом (162–165 см) та стабільними результатами у спортивних змаганнях. Протягом останнього десятиліття вони активно використовуються в змаганнях із стипль-чезу, зокрема здобували перемоги в престижному Пардубіцькому стипль-чезі для дорослих коней.

Загалом, дослідні варіанти схрещувань із жеребцями східно-болгарської породи реалізуються в межах підбору коней для участі у скачках, що проводяться на Львівському іподромі.

Українська верхова порода коней, на яку видано авторське свідоцтво № 5232, характеризується гармонійною будовою тіла, чітко вираженим породним типом та естетично привабливим екстер'єром. Середні проміри жеребців становлять: висота в холці — 165,7 см, коса довжина тулуба — 167,1 см, обхват грудей — 192 см, обхват п'ястка — 21,8 см. У кобил відповідні показники становлять: 163,7; 166,5; 193,6 та 21,2 см. Представники породи мають пропорційну, суху голову з прямим профілем, добре розвинену, пряму спину і міцний попереk, масивний круп, а також сухі, правильно поставлені кінцівки. Рухи у кроку та галопі відзначаються вільністю та високою продуктивністю [22].

Перевагою української верхової породи у порівнянні з іншими вітчизняними й іноземними породами є її універсальність: ці коні успішно застосовуються як у класичних дисциплінах кінного спорту — під сідлом і в упряжі, — що відповідає міжнародним експортним стандартам, так і у виконанні сільськогосподарських робіт у приватному секторі та колективних господарствах. Завдяки спокійному темпераменту, слухняності й адаптивності, коні цієї породи потребують менше ресурсів — як трудових, так і матеріальних — для утримання, тренування та виїжджування.

Окрім спортивного і сільськогосподарського призначення, українські верхові коні можуть бути використані у племінному розведенні, для формування високопродуктивних ферм з подальшою реалізацією племінної

продукції, а також для поліпшення генофонду інших порід або вдосконалення масового поголів'я, яке використовується для господарських потреб.

Основними суб'єктами, що займаються розведенням і реалізацією племінних коней української верхової породи, є Лозівський кінний завод (Харківська область), Олександрійський кінний завод (Кіровоградська область) та Дніпропетровський кінний завод "Агрокомплекс" (Дніпропетровська область), а також інші племінні господарства [29].

РОЗДІЛ 2.

МАТЕРІАЛ, ЗАДАЧІ, УМОВИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Характеристика господарства та матеріал досліджень

Кінний завод «Агрокомплекс», розташований у Дніпропетровській області, знаходиться на лівобережжі центральної частини Степової зони України. Центральна садиба господарства — село Орлівщина — розташована на відстані 30 км від м. Дніпро та 5 км від районного центру — м. Новомосковськ.

Клімат регіону характеризується як природно посушливий, з жарким сухим літом та помірно м'якою зимою з частими відлигами. Середньорічна температура повітря становить +8 °С. У січні середня температура сягає – 5...–6 °С, а в липні коливається в межах +20...+24 °С. Тривалість безморозного періоду складає в середньому 185 днів, змінюючись у межах від 143 до 228 днів залежно від року, що цілком задовольняє потреби вегетаційного періоду для основних сільськогосподарських культур і забезпечує кормову базу для галузі тваринництва.

Середньорічна сума атмосферних опадів становить 472 мм, переважно випадає у теплий період року. Однак, зливовий характер опадів у літній період значно знижує їхню ефективність. Низька відносна вологість повітря у поєднанні з високими температурами сприяє інтенсивному випаровуванню вологи.

Загальна площа земель господарства становить 5003 га, з яких 88,9 % припадає на рілля. У структурі угідь також представлені багаторічні насадження, площа яких у 2023 році зросла на 106 га (на 1,9 %). Інші категорії угідь залишалися незмінними упродовж 2022–2024 років. Основним чинником розширення площ під багаторічними насадженнями є дефіцит сучасної сільськогосподарської техніки та зниження її технічної ефективності при вирощуванні зернових культур.

У господарстві вирощуються озима пшениця, овес, ячмінь, кукурудза різного цільового призначення, а також багаторічні й однорічні трави та столові коренеплоди, зокрема морква (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Урожайність сільськогосподарських культур

Сільськогосподарська культура	Урожайність, ц/га			2024 р. в % до 2022 р.
	2022 р.	2023 р.	2024 р.	
Озимі	28,2	12,0	24,3	84,7
Ярі	16,9	18,9	25,6	134,8
Кукурудза на зерно	–	–	41,5	–
Кукурудза на силос та зелений корм	113,8	95,1	135	115
Багаторічні трави на сіно	11,0	10,9	12,0	111
Багаторічні трави на зелений корм	75,4	47,9	74,0	99
Однорічні трави на зелений корм	18,5	34,3	56,0	315

Використання сіножатей і пасовищ у господарстві здійснюється нераціонально, що зумовлено відсутністю системного підходу до організації випасу тварин різних статево-вікових груп. Зокрема, не проводиться підсівання трав для покращення якісного складу травостою, що негативно впливає на кормову базу.

Аналізуючи урожайність зернових культур за останні три роки, слід зазначити, що рівень урожайності озимих культур демонструє тенденцію до зниження, тоді як ярих — навпаки, зростає: з 16,9 ц/га у 2022 році до 25,6 ц/га у 2024 році. Незважаючи на це, врожайність озимих у 2022 та 2024 роках перевищувала показники ярих культур на 10,9 та 2,6 ц/га відповідно.

Врожайність інших сільськогосподарських культур, за винятком багаторічних трав на зелений корм, також зросла, що свідчить про поступове покращення агротехнічних заходів у господарстві.

Ключовим напрямом розвитку тваринництва у кінному заводі залишається розведення української верхової породи, орієнтоване на підготовку коней для участі у різних видах кінного спорту.

На сучасному етапі у господарстві відзначено позитивну динаміку формування маточного поголів'я за лінійною належністю, що досягнуто шляхом впровадження методів чистопородного розведення. Це, у свою чергу, сприяло зростанню чисельності кобил, які належать до визначених племінних ліній (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Належність кобил до ліній у маточному табуні

Походження за лінійною належністю кобил	Роки		2024 р. в % до 2022 р.
	2022	2024	
Беспечний	14	11	76,9
Водопад	12	21	181,8
Хобот	25	26	104,2
Рауфбольд	31	33	106,7
Всього	82	891	111,5

Упродовж останніх п'яти років у структурі кінної частини господарства відзначено загальне зростання чисельності кобил на 10,8%. Однак, паралельно із цим позитивним трендом спостерігається скорочення маточного поголів'я, що належить до генеалогічної групи Беспечного, яке зменшилося на 24,7%. Натомість, перевага у розширенні відтворного поголів'я була віддана генеалогічним групам, що репрезентують лінії Рауфбольда, Водопада та Хобота, приріст чисельності яких склав відповідно 6,9%, 8,22% та 4,31%. Така динаміка свідчить про переорієнтацію селекційної роботи на формування і підтримку більш перспективних у спортивному напрямі ліній.

2.2. Методика, матеріали та умови досліджень

Протягом останніх трьох років в Україні спостерігається позитивна динаміка у розвитку кінного спорту: зростає кількість змагань, зокрема міжнародного рівня, підвищуються преміальні фонди, а також збільшується чисельність спортивного поголів'я, яке бере участь у таких заходах. Учасники змагань, як правило, обирають коней західноєвропейських порід, які характеризуються високим рівнем спортивної роботоздатності, що є результатом тривалої та цілеспрямованої селекційної роботи на основі поєднання генеалогічних характеристик та результатів випробувань.

У зв'язку з підвищенням конкуренції у класичних дисциплінах кінного спорту виникає нагальна потреба удосконалення спортивних якостей української верхової породи. Підвищити її рейтинг можливо завдяки посиленню селекційно-племінної роботи, що включає поглиблену роботу з наявними лініями, відбір жеребців-плідників за генотипом, індивідуальною продуктивністю, оцінкою потомства, а також посилену селекцію серед кобил відтворного складу.

У межах проведених досліджень було сформовано чотири групи кобил за походженням з урахуванням поєднання генеалогічних ліній у відтворному процесі, зокрема акцент зроблено на реципрокне схрещування між лініями Рауфбольда і Хобота. Ще дві групи сформовані за схемою використання жеребців-плідників ліній Рауфбольда і Водопада на кобилах ліній Водопада і Фактотума (табл. 2.4).

Однак, слід відзначити, що через недостатню кількість ремонтних кобил ставки 2022 року в господарстві, наразі неможливо здійснити повноцінний аналіз ефективності зазначених поєднань за цими генотипами.

У цілому кінний завод «Агрокомплекс» забезпечує тваринницьку галузь у повному обсязі власними кормовими ресурсами, що дозволяє підтримувати технологічний процес у галузі кіннозаводства на належному рівні для всіх дослідних груп кобил.

Таблиця 2.4

Схема науково-господарського досліду

Група	Походження за лінійною належністю			Кількість голів
	Мати	Батько	Приплід (крос ліній)	
1	Рауфбольд	Водопад	Водопад – Рауфбольд	7
2	Водопад	Фактотум	Фактотум – Водопад	8
3	Хобот	Рауфбольд	Рауфбольд – Хобот	8
4	Рауфбольд	Хобот	Хобот – Рауфбольд	7

Адаптаційні й захисні реакції коней, як складова їх екологічних та фізіологічних характеристик, спрямовані на забезпечення стійкості до змін умов довкілля [13]. У господарстві умови утримання і годівлі для маточного поголів'я та коней, що перебувають у тренінгу, є практично однаковими. Коні утримуються у денниках цілорічно, з індивідуальним закріпленням місць. Біля кожної стайні облаштовано паaddockи розміром 30 × 60 м для активного вихулу.

У літній період коней утримують у денниках і забезпечують їх систематичним тренуванням: на корді та верхи перемінним алюром на дистанцію 8–10 км. Ремонтні та основні жеребці перебувають на вихулі в левадах не менше чотирьох годин на добу. Жеребці-плідники утримуються на території кінноспортивної частини та активно використовуються під сідлом.

Спортивні коні утримуються в денниках, які дозволяють забезпечити індивідуальну годівлю, водопій та комфортні умови для відпочинку. Таким чином, технологічні умови утримання є однаковими для всього спортивного поголів'я, що виключає істотний вплив цих факторів на варіативність фізіологічних характеристик тварин.

Кінний завод «Агрокомплекс» володіє сучасною матеріально-технічною базою, що забезпечує повний цикл утримання, тренування та

відбору племінних коней української верхової породи. Зокрема, до складу інфраструктури входять:

- ✓ спеціалізовані тренувальні поля та шпрінгартени для вільного тренування;
- ✓ загони для щоденного вигулу;
- ✓ іподром з глядацькою трибуною на 1500 місць, скаковою доріжкою протяжністю 1600 м, конкурним полем розміром 80×100 м;
- ✓ сучасний кінноспортивний комплекс з критим манежем розміром 78×24 м та стаціонарними конюшнями.

Ця інфраструктура дозволяє ефективно реалізовувати селекційно-племінні завдання та забезпечує належні умови для вирощування і тренінгу спортивного поголів'я.

РОЗДІЛ 3.

РЕЗУЛЬТАТИ ВЛАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1. Генеалогічна характеристика поголів'я української верхової породи

Для комплексної оцінки жеребця-плідника та визначення доцільності його використання у відтворюючому процесі необхідно враховувати три ключові критерії: відповідність екстер'єру вимогам лінійного росту, високий рівень роботоздатності та наявність цінних спадкових ознак [42].

У процесі генеалогічного аналізу особлива увага приділяється належності до планових ліній та родин, можливості ефективного поєднання різних ліній, а також виявленню так званих «золотих кросів» – найбільш вдалим генетичних комбінацій, що забезпечують високі селекційні результати в конярстві.

Досліджувані кобили та їх нащадки мають підтвержене чистопородне походження української верхової породи та належать до запланованих заводських ліній. Винятком є лише продовжувачі лінії Рауфбольда, що мають домішку крові чистокровної верхової породи, оскільки родоначальник лінії був отриманий шляхом міжпородного схрещування.

У селекційній практиці кінного заводу «Агрокомплекс» для покращення якості поголів'я активно використовували продовжувачів лінії Рауфбольда в поєднанні з кобилами ліній Водопада та Хобота. У роботі з кобилами лінії Водопада застосовували плідників двох генеалогічних груп – Фактотума і Рауфбольда, надаючи перевагу останнім.

Один із найбільш типових представників української верхової породи, що використовується у заводі, – жеребець Платон 2016 року народження. Він належить до лінії Піона (рис. 3.1).

За результатами бонітування жеребець отримав оцінки: походження і типовість – 8 балів, проміри – 10, екстер'єр – 8, роботоздатність – 7. Його проміри перевищують стандартні для породи: висота в холці – на 1 см, обхват грудей – на 4 см, що свідчить про гарні фізичні кондиції.

		9380 Піон	7944 Отклік
	Фагот 2.02,3		11676 Приданниця
		Фабула	ч/в 2996 Фактотум
	11255 Афоризм 2.02,1,		8199а Барвіха
		9549 Букет	4646 Квадрат
	17006 Арабіка 2.12,4		8335 Бронная
		13396 Амбула	7944 Отклік
Платон			10680 Аїда
		10293 Блокпост	9380 Піон
	10616 Ковбой 1.57,2		13497 Блокада
	21829 Помощь	14151 Крутізна	8475 Зибун
			12506 Калина
		10622 Мазок	9612 Запас
	19680 Помочь 2.12,4		16016 Модніца
		17855 Паніка	10615 Кіпр
			16074 Папака

Жеребець Іхол, темно-гнідої масті, 1992 року народження, був завезений до кінного заводу «Агрокомплекс» з Олександрійського кінного заводу. Він походить від жеребця Хорей та кобили Іриска, дочки Руха, та є результатом інбридингу з цінною домішкою крові орлово-ростопчинської породи, що успадкована через жеребця Мурманська 1958 року народження. В родоводі жеребця Іхол відсутній внутрішньолінійний підбір, а основним методом використано крос-лінійне схрещування, при цьому переважає реципрокне поєднання ліній Рауфбольда і Хобота (див. рис. 3.1, 3.2).

Іхол має достатньо масивну статуру, добре виражений породний тип: пропорційну голову, довгу, високо поставлену шию, рівну середньої довжини спину та попереку, дещо короткий, але міцний круп, добре розвинену грудну клітку та правильно поставлені кінцівки. Серед незначних недоліків екстер'єру відзначаються м'які бабки передніх кінцівок.

Протягом багатьох років жеребець успішно виступав у змаганнях з виїздки. Згідно з аналізом досліджень, кобили табуна, використані у

схрещуванні, належали до ліній Рауфбольда, Водопада і Хобота, деякі з них мали домішку крові жеребця Гугенота 1948 р.н.

Бонітування Іхоло дало такі результати: походження та типовість – 9 балів, проміри – 9 балів, екстер'єр – 8 балів, роботоздатність – 7 балів, якість потомків – 8 балів

Його нащадки відзначаються високою породністю, гармонійною тілобудовою, бажаним типом української верхової породи, а також добрими спортивними якостями, зокрема у конкуру. Серед незначних екстер'єрних відхилень у частини нащадків спостерігаються м'які бабки та перехват під зап'ястям.

Іхол перевищує стандартні показники української верхової породи: його висота в холці більша на 2 см, а обхват грудей – на 7 см. Усі жеребці, що використовуються в заводі «Агрокомплекс», демонструють перевищення породових стандартів за основними промірами.

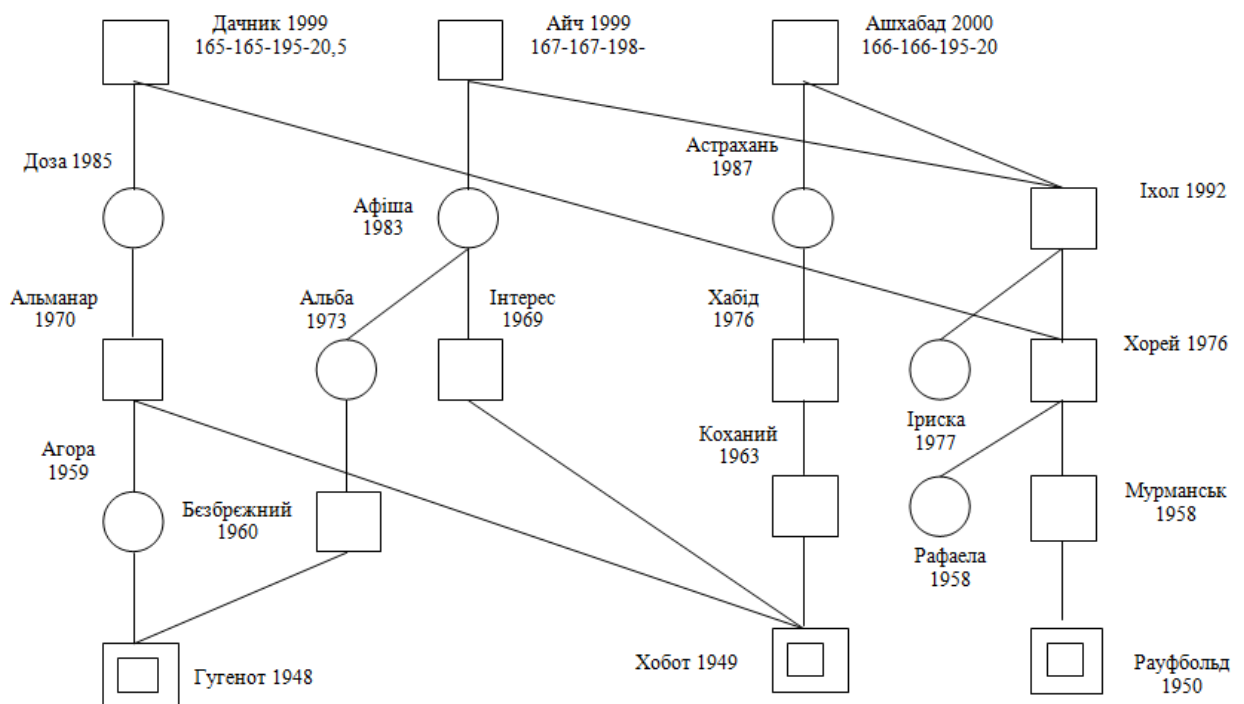

Рис. 3.1. Підбір кобил від продовжувачів Хобота до жеребців лінії Рауфбольда

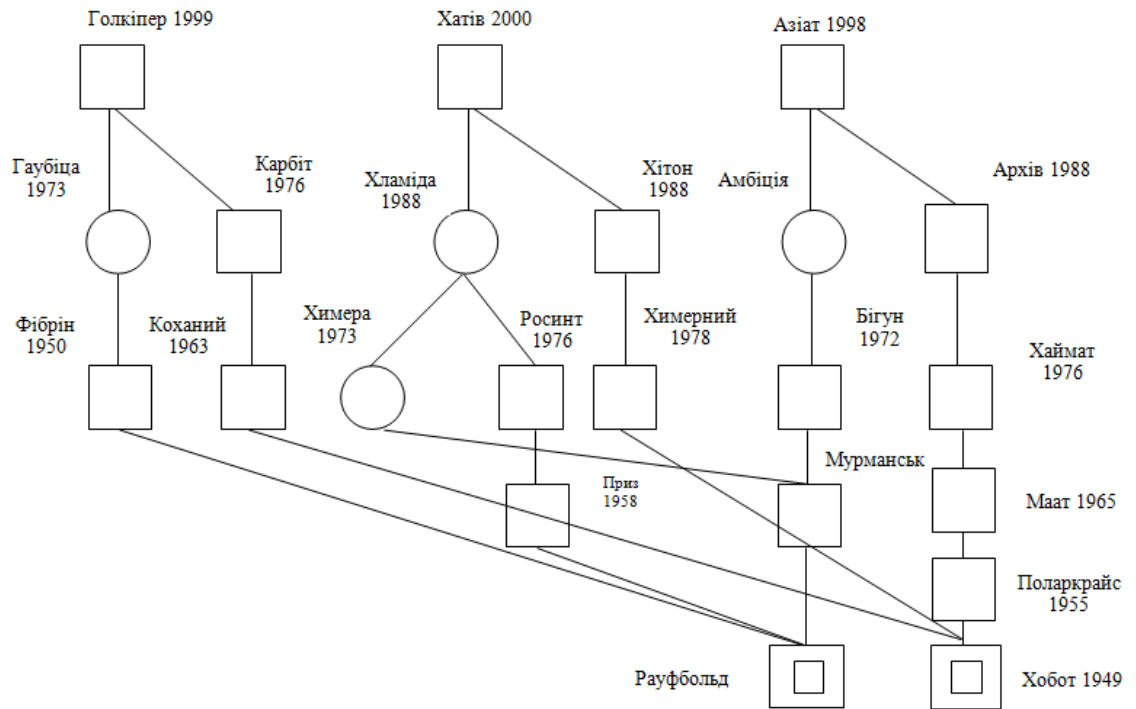

Рис. 3.2. Підбір кобил до продовжувачів лінії Хобота

При аналізі генеалогічного підбору звертається увага на те, що родоначальник лінії Хобота у родоводах одержаних нащадків Іхола знаходиться у четвертому поколінні, що виключає надмірну тісноту інбридингу й сприяє збереженню бажаних ознак без проявів інбредної депресії.

Родоначальник лінії Рауфбольд, через своїх продовжувачів, які брали участь у формуванні генотипу досліджуваних жеребців з материнської лінії, фігурує переважно в третьому або четвертому поколінні родоводу. Аналіз варіантів підбору засвідчує, що родоначальник лінії Хобота у більшості випадків також представлений у четвертому поколінні, без ознак тісного інбридингу.

За свідченнями численних джерел, вплив заводської лінії на формування бажаного типу та успадкування цінних ознак найбільш виражений до п'ятого–шостого покоління, що дозволяє стверджувати про значущу роль як материнських, так і батьківських ліній у формуванні генотипу оцінюваних жеребців.

В іншому варіанті підбору, де продовжувачі лінії Рауфбольда присутні по батьківській лінії, а представники лінії Хобота – по материнській, встановлено наявність напівсестер з боку батька серед кобил (Айч, 1999 р.н. і Ашхабад, 2000 р.н.), що не спостерігалось у попередньому варіанті підбору. Це свідчить про структурні особливості закріплення племінного матеріалу за плідниками.

Таким чином, обидва варіанти реципрокного підбору жеребців за генеалогічним принципом є порівнянними за характером поєднання ліній, а відмінності між групами за віком не перевищують одного року, що свідчить про однорідні умови вирощування молодняку. У всіх варіантах родоначальники ліній фігурують переважно у третьому або четвертому поколінні.

Крос між лініями Водопада і Фактотума має такі особливості: більшість кобил лінії Водопада походять від сина родоначальника лінії Експорту, за винятком Ганки (1994 р.н.), яка представлена по материнській лінії у третьому поколінні. У свою чергу, всі батьки оцінюваних жеребців належать до четвертого покоління від Фактотума. У жеребців 1999–2000 рр. народження встановлено наявність напівсестер по батьківській лінії (Закал, 1989 р.н.).

Підбір кобил лінії Рауфбольда до жеребців лінії Водопада характеризується використанням плідників однієї гілки, що походить від родоначальника Рауфбольда. Як і в попередніх схемах, родоначальник представлений у третьому–четвертому поколінні.

У лінії Водопада наявні дві гілки: Водопад – Експорт та Водопад – Терапевт. Особливістю цієї схеми є те, що родоначальник фігурує ближче до досліджуваного потомства – у третьому поколінні, що підвищує селекційне значення такого варіанту підбору.

Зокрема, до продовжувача лінії Терапевта, що знаходиться у третьому поколінні від Водопада, було підібрано три кобили, тоді як ще чотири кобили

були спаровані з онуком родоначальника Темпа, від яких отримано нащадків у другій групі дослідження.

3.2. Екстер'єрно-конституційні особливості коней досліджуваних груп

Встановлено, що на формування екстер'єрних ознак коней впливають як генетичні (генотипові), так і середовищні (фенотипові) фактори. Зокрема, недоліки в годівлі або порушення технологічних процесів можуть призводити до дестабілізації фізіологічного стану тварин, що в свою чергу негативно відображається на показниках їх лінійного розвитку [13, 14].

Відповідно до сучасних нормативних вимог щодо лінійного росту, жеребці віком від трьох років повинні досягати мінімальних показників за основними промірами: висота в холці — не менше 156 см, коса довжина тулуба — не менше 157 см, обхват грудей — не менше 180 см, обхват п'ястка — не менше 19 см. Оптимальними (стандартними) значеннями вважаються: висота в холці — 165 см і вище, коса довжина тулуба — від 166 см, обхват грудей — 190 см, обхват п'ястка — 21,5 см [23].

За даними селекційного обліку, середні проміри жеребців, які утримуються в кінних заводах і племінних репродукторах, становлять: висота в холці — 165,7 см, коса довжина тулуба — 167,1 см, обхват грудей — 192,1 см, обхват п'ястка — 21,8 см. Такі значення перевищують мінімальні критерії, визначені попередніми планами селекційно-племінної роботи з породою [48].

У господарстві кінного заводу «Агрокомплекс», за умов дотримання технологічних стандартів утримання та належного тренінгу, жеребці демонструють рівень лінійного розвитку, що повністю відповідає встановленим породним стандартам (див. табл. 3.1).

Оцінюючи показники обхвату п'ястка у жеребців із поєднанням ліній Хобот–Рауфбольд і Водопад–Фактотум, слід відзначити, що вони перебувають на рівні середніх значень, притаманних українській верховій

породі. Водночас у представників інших досліджуваних груп цей промір виявився меншим на 1,0 см. Оскільки всі жеребці утримувалися в однакових умовах, зниження обхвату п'ястка, ймовірно, пов'язане з недостатньою якістю пасовищ та зниженням поживності раціонів, зумовленим нерегулярною оцінкою якості грубих кормів.

Таблиця 3.1

Проміри жеребців кінного заводу “Агрокомплекс”, см, $M \pm m$

Промір	Група			
	I	II	III	IV
Висота в холці	164,8±3,6	165,3±3,8	166,0±1,4	164,7±0,8
Коса довжина тулуба	163,9±3,5	165,3±3,8	168,0±1,4 [*]	163,9±0,7 [*]
Обхват грудей	189,8±9,6	192,0±5,8	196,0±2,4 [*]	188,7±4,3 [*]
Обхват п'ястка	20,8±1,3	21,3±0,5	21,0±0,4	20,8±1,1

^{*} P<0,05

Поточний стан розвитку кожної лінійної групи жеребців поліпшено завдяки застосуванню чистопородного розведення, у якому комбінуються внутрішньолінійні спаровування та цілеспрямоване крос-лінійне поєднання. Протягом останніх двох років у кінному заводі спостерігається тенденція до активнішого використання представників основних ліній, зокрема їх поєднань, у спортивному напрямі. Так, потомки жеребця Фактотума та його дочок демонструють добрі результати у змаганнях з триборства, що свідчить про ефективне поєднання генетичного потенціалу продовжувачів лінії Фактотума та кобил лінії Водопада.

Порівнюючи середні проміри жеребців, одержаних у результаті кросу ліній Водопад–Фактотум, із середньопородними стандартами, встановлено, що за висотою в холці та косою довжиною тулуба вони перевищують стандартні показники відповідно на 1,0% та 0,6%. За обхватом грудей ці тварини відповідають нормативним вимогам, тоді як обхват п'ястка не

досягає стандартного рівня, демонструючи лише відповідність середнім породним показникам (рис. 3.3).

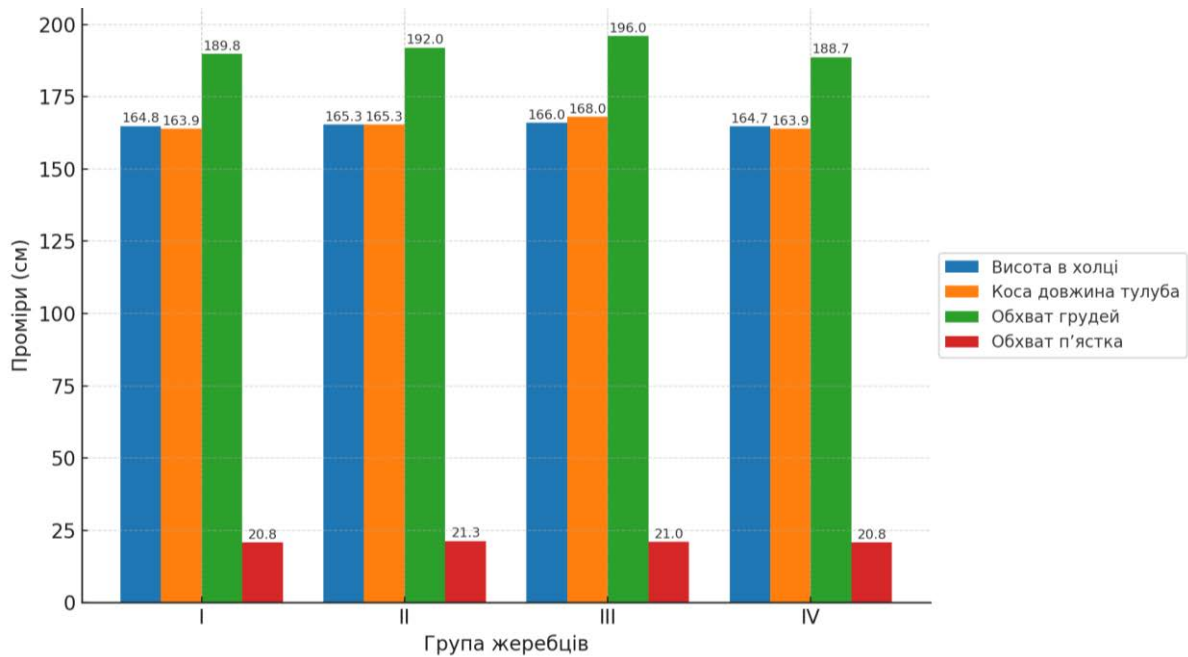

Рис. 3.3 Екстерерний профіль жеребців за основними профілями

Варто підкреслити, що група жеребців, отриманих у результаті поєднання продовжувачів лінії Рауфбольда з кобилами генеалогічної групи Водопада, демонструє небажані результати за показниками лінійного росту. Це підтверджується тим, що усі основні проміри виявилися нижчими за середньопопуляційні значення племінного ядра української верхової породи.

Аналіз ефективності реципрокного варіанту поєднання ліній Рауфбольда і Водопада засвідчив, що лінійний розвиток жеребців, отриманих від таких спарувань, характеризується варіативними відхиленнями від середньопопуляційних стандартів. Більш успішним варіантом виявилось використання продовжувачів лінії Хобота на матках групи Рауфбольда, оскільки середні значення всіх основних промірів, за винятком обхвату п'ястка, перевищували показники провідної лінії породи.

Натомість, зворотне поєднання — кобили групи Рауфбольда з жеребцями лінії Хобота — не дало очікуваних результатів: усі проміри у нащадків були нижчими за породний стандарт на 0,6–1,4%. Отже, доцільно

визнати недоцільним використання продовжувачів лінії Рауфбольда у селекційному підборі до кобил лінії Хобота в умовах к/з "Агрокомплекс".

Згідно із середніми значеннями промірів жеребців, між групами не встановлено суттєвої різниці за обхватом п'ястка, однак інші проміри свідчать про значну варіабельність між лініями. Найбільш виражену мінливість лінійних показників спостерігали у першій досліджуваній групі жеребців. Це дає підстави для цілеспрямованого використання представників цієї групи в подальшому селекційному процесі як потенційного джерела для покращення лінійного розвитку як серед жеребців, так і серед маточного поголів'я у племінному табуні к/з "Агрокомплекс".

3.3. Оцінка екстер'єру за індексами

Оцінка екстер'єру коней української верхової породи та ефективності вирощування молодняку на основі індексних показників свідчить про наявність певної варіабельності, що зумовлюється як функціональним призначенням тварин, так і впливом використаних у племінній роботі жеребців інших порід, зокрема тракененської, чистокровної верхової та східно-болгарської [47].

У межах кінного заводу "Агрокомплекс" встановлено, що внаслідок міжлінійного схрещування у дослідних групах жеребців також спостерігається різномірність у будові тіла. Варто підкреслити, що жеребці, відібрані для дослідження в даному господарстві, утримувалися за уніфікованими умовами технологічного процесу і використовувалися виключно у спортивному напрямі – зокрема, в конкурі.

На основі наявних літературних джерел щодо середніх промірів дорослих жеребців [48] було розраховано основні індекси конституційної будови тіла для представників племінного ядра української верхової породи. Отримані значення становили: індекс костистості – 13,2%; формату – 100,8%; компактності – 115%; масивності – 115,9%.

У процесі порівняння зі стандартами, затвердженими Інструкцією з бонітування племінних коней, виявлено, що індекси костистості та формату у середньому перевищують нормативні значення на 0,2% і 0,3% відповідно. Індекси компактності та масивності також мають перевагу над встановленими стандартами на 0,6% і 0,7% відповідно. Ці результати свідчать про позитивні зрушення у селекційній роботі кінного заводу "Агрокомплекс" у напрямку формування бажаного типу конституції племінного поголів'я (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Індекси племінних жеребців української верхової породи, %

Костистість	Формату	Компактність	Масивність
За даними стандарту породи			
13,1	100,7	114,5	115,3
Згідно даних популяції			
13,3	100,9	115,1	116,0

У процесі характеристики пропорційності екстер'єру та виразності нарядності жеребців кінного заводу "Агрокомплекс" за індексними показниками, з урахуванням міжлінійного підбору, виявлено певні відмінності як між дослідними групами, так і відносно нормативних (стандартних) значень. Згідно з даними табл. 33, варіація індексів будови тіла свідчить про різний ступінь гармонійності, костистості, масивності та компактності залежно від варіанта кросу ліній, що може бути зумовлено як генотиповими особливостями батьківських пар, так і впливом селекційної спрямованості конкретної генеалогічної комбінації.

У спортивному конярстві, зокрема у конкурі, поєднання високої костистості з бажаним типом конституції є однією з ключових передумов формування жеребця з високим потенціалом роботоздатності. Це підтверджується не лише значеннями обхвату п'ястка чи індексу костистості, а й морфологічними особливостями п'ясткової кістки та відсутністю її

патологій, що встановлюється зокрема за результатами рентгенологічних досліджень.

Таблиця 3.3

Індекси жеребців кінного заводу “Агрокомплекс”, %

Назва індексу	Група			
	I	I	I	I
Костистість	13,6±2,3	13,9±2,5	13,5±0,7	13,7±0,6
Розтягнутість	99,0±1,5	100,3±1,7	101,0±1,4	97,5±3,0
Компактність	115,9±4,0	116,1±3,0	116,2±1,5	111,3±2,1
Масивність	115,4±2,7	116,7±1,7	117,9±0,7	114,8±1,5

За результатами проведених досліджень, жеребці, отримані від кросу ліній Водопада та Фактотума, продемонстрували найвищий рівень костистості (12,9%). Цей показник перевищував аналогічні значення у жеребців третьої та четвертої груп на 0,4% і 0,2% відповідно. Ймовірною причиною такого результату є відсутність упродовж останніх двох поколінь прилиття крові чистокровної верхової породи у представників лінії Водопада, що дозволило зберегти орлово-ростопчинський тип верхового коня. У господарській практиці таких коней характеризують висловом «і в підводу, і під воєводу», що підкреслює їх універсальність – як для сільськогосподарських робіт, так і для використання в спорті.

Індекс формату коня, що відображає пропорційність статури, має важливе значення у стрибкових видах спорту, адже впливає на динаміку руху та техніку подолання перешкод. Порівняльний аналіз із загальноприйнятими стандартами породи засвідчив, що жеребці, отримані в результаті кросу ліній Водопад–Фактотум і Хобот–Рауфбольд, найбільше відповідають вимогам породи. Різниця між середніми значеннями індексу формату у цих груп становила лише 0,6%, що свідчить про стабільність цього показника. Натомість у жеребців першої та четвертої груп відзначено недостатню

розтягнутість тулуба – значення індексу формату були нижчими від стандарту на 1,6% та 2,7% відповідно.

Отже, в подальшій селекційній роботі доцільним є вдосконалення системи підбору жеребців з урахуванням індексів костистості та формату, орієнтуючись на найуспішніші генеалогічні поєднання.

Індекс компактності є важливим критерієм для оцінювання пропорційності тулуба коня, а також частково відображає розвиток грудної клітки. Ці параметри безпосередньо впливають на спортивну результативність, особливо у видах, що вимагають високої витривалості та сили, таких як скакові змагання. Наявність недостатньо розвиненої грудної частини в поєднанні з укороченим тулубом негативно позначається на працездатності коня, зменшує ефективність його рухів на галопі та збільшує ризик травм кінцівок.

Серед досліджуваних груп найбільш наближеними до стандартного значення індексу компактності виявилися жеребці, отримані від поєднання ліній Хобот – Рауфбольд, Водопад – Фактотум і Рауфбольд – Водопад. Це свідчить про доцільність таких комбінацій у селекційній практиці з метою покращення екстер'єрної структури тулуба.

Натомість небажаним виявився варіант підбору жеребців четвертої групи, у яких застосовано продовжувачів лінії Рауфбольда на кобилах генеалогічної групи Хобота. У цих жеребців індекс компактності виявився зниженим на 3,1% відносно стандартного значення для української верхової породи та на 4,3% — порівняно із середнім показником популяції станом на 01.01.2025 р. Такий результат свідчить про недоцільність використання подібного варіанту підбору з огляду на зниження перспектив використання жеребців у видах спорту, що вимагають сильної та збалансованої статури.

У підсумку, на основі аналізу індексів компактності, найбільш доцільними виявилися варіанти підбору, що передбачали поєднання кобил ліній Водопада, Фактотума і Рауфбольда з продовжувачами ліній

Рауфбольда, Водопада та Хобота відповідно. Такі генеалогічні кроси варто вважати пріоритетними в подальшій селекційно-племінній роботі.

На підставі проведених досліджень встановлено, що за значеннями індексів розтягнутості та компактності жеребці, отримані в результаті поєднання продовжувачів лінії Рауфбольда з кобилами генеалогічної групи Хобота, виявляють небажані показники. Такий варіант підбору вимагає ретельнішого аналізу з метою уточнення доцільності його подальшого використання у селекційно-племінній роботі.

За індексом масивності найкращі результати спостерігались у перших трьох дослідних групах, як у порівнянні між собою, так і щодо стандартних значень для української верхової породи. Натомість жеребці, одержані від поєднання продовжувачів лінії Рауфбольда з дочками правнуків лінії Хобота, мали знижений індекс масивності – 114,8%, що нижче встановленого стандарту породи (не менше 115,2%). У решті груп цей показник коливався в межах від 115,4% до 117,9%, що свідчить про кращий розвиток грудної клітки та вищий потенціал роботоздатності.

Варіабельність індексу масивності між групами, зокрема в межах від 114,8% до 117,9%, пояснюється відмінностями у ступені розвитку грудної частини тулуба, що підтверджується різницею у висоті в холці від 0,1 см до 1,3 см. Це вказує на меншу перспективність жеребців першої та особливо четвертої груп щодо подальшого використання у спорті через потенційно знижену роботоздатність.

Ураховуючи виявлену широку мінливість показників розтягнутості у жеребців четвертої групи, подальше удосконалення таких тварин можливе лише за умов індивідуального підбору, з метою покращення морфологічних ознак, відповідальних за стрибкову техніку.

Загалом, реалізація варіантів підбору, які були використані для формування першої, другої та третьої груп, заслуговує на позитивну оцінку. Отримані результати свідчать про доцільність продовження їх використання у подальшій племінній роботі з українською верховою породою.

3.4. Скороспілість коней за результатами роботоздатності

Комплексна оцінка поголів'я коней неможлива без врахування їх роботоздатності, яка є ключовим селекційним показником для верхових порід. Оцінка роботоздатності верхових коней здійснюється за трьома основними напрямками, відповідно до видів кінного спорту. Щодо змагань з подолання перешкод (конкур), слід зазначити, що досягнення високої ефективності кожного індивідуума можливе лише за умови цілеспрямованої підготовки та систематичних випробувань. Уже з однорічного або дворічного віку коні повинні демонструвати правильні алюрні рухи кроком і риссю, а також проявляти здатність до стрибків через перешкоди висотою 100–120 см [43].

Серед вітчизняних порід, українська верхова вирізняється витонченим екстер'єром, елегантністю форм, слухняним характером і доброзичливим темпераментом, що є особливо важливими якостями для використання в конкурі.

Незважаючи на обмеженість фінансування, яка протягом тривалого часу обмежувала участь українських вершників у міжнародних змаганнях, розвиток кінного спорту в Україні не припинявся. Упродовж останніх трьох років спостерігається активізація цього процесу: зростає кількість змагань, включно з міжнародними, підвищуються розміри преміально-призових фондів, а також збільшується чисельність спортивного поголів'я.

На сьогодні у змаганнях домінують коні західноєвропейських порід, що були виведені з урахуванням багаторічної селекції за ознаками спортивної продуктивності, і демонструють високі результати у класичних дисциплінах. У зв'язку з цим, посилення конкуренції обумовлює необхідність покращення спортивних якостей української верхової породи. Досягти цього можливо лише за умови вдосконалення селекційно-племінної роботи, зокрема шляхом відбору за показниками спортивної роботоздатності.

Раніше оцінювання роботоздатності коней української верхової породи здійснювалося переважно на основі результатів гладких скачок, які проводились на Львівському іподромі. Упродовж цього періоду вся інформація, включаючи показники роботоздатності, результати випробувань та інші супутні дані, регулярно публікувалась у спеціалізованих програмах та була у відкритому доступі для всіх зацікавлених осіб [41].

Натомість у сфері кінного спорту аналогічної практики досі не запроваджено. Відсутність систематизованої публічної звітності є суттєвим обмеженням для об'єктивної оцінки та селекційної роботи за ознакою роботоздатності у більшості спортивних порід. Крім того, на результати у класичних видах кінного спорту впливає значно більша кількість факторів порівняно з гладкими скачками, що додатково ускладнює стандартизовану оцінку продуктивності коней.

Однією з баз підготовки та проведення змагань, яка функціонує у державній власності, є дитячо-спортивна школа кінного заводу «Агрокомплекс», на базі якої було проведено відповідні дослідження.

У цьому господарстві випробування трирічних коней української верхової породи відіграють ключову роль у визначенні їхньої придатності до подальшого спортивного чи племінного використання. Саме у цьому віці відбувається первинна класифікація за класом, що надалі визначає їх функціональне призначення. Ефективне проведення зимового тренінгу слугує основою успішного проходження подальших випробувань. Суть підготовки полягає у формуванні здатності коня впевнено, гармонійно та технічно правильно долати дистанцію, забезпечуючи максимальний спортивний результат.

За підсумками участі вихованців кінного заводу в змаганнях різного рівня упродовж 2014–2024 років, було досягнуто низки визначних результатів, що відображені в таблиці 3.4.

Слід зазначити, що певна частина перспективних молодих жеребців була реалізована за кордон у юному віці, що значно ускладнює подальше

відстеження їхньої спортивної реалізації та результатів виступів на міжнародній арені.

Таблиця 3.4

**Кількість виступів у конкурі та призових місць
жеребців української верхової породи**

Крос ліній	Всього висту- пів	Зайняті призові місця							
		Перше		Друге		Третє		Четверте	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Водопад – Рауфбольд	140	50	35,71	37	26,43	41	29,29	1	0,71
Фактотум – Водопад	118	55	46,61	40	33,90	40	33,90	1	0,85
Рауфбольд – Хобот	137	67	48,91	29	21,17	37	27,01	1	0,73
Хобот – Рауфбольд	101	22	21,78	38	37,62	34	33,66	1	0,99

Слід зазначити, що певна частина перспективних молодих жеребців була реалізована за кордон у юному віці, що значно ускладнює подальше відстеження їхньої спортивної реалізації та результатів виступів на міжнародній арені.

Проведений аналіз результативності жеребців, які брали участь у змаганнях, дозволив встановити наступне: найбільшу кількість стартів (140) продемонстрували жеребці, отримані внаслідок кросу ліній Рауфбольда і Хобота. Це перевищує кількість виступів аналогічних представників інших груп: на 15 стартів більше, ніж у жеребців першої групи, на 22 — другої, та на 52 — четвертої групи.

Найбільшу кількість перемог, зокрема в міжнародних змаганнях, було зафіксовано серед жеребців поєднання ліній Рауфбольд – Хобот — 67 перемог, що становить 50,6% від загальної кількості здобутих призових

місць. Найменш результативною виявилась четверта група (крос Хобот – Рауфбольд), у якій із 101 старту переможними були лише 22, що складає 21,78%.

Стосовно здобуття почесного другого місця у змаганнях, найвищий показник (40%) зафіксовано у жеребців, що походять від продовжувачів лінії Фактотума. Представники першої та третьої груп мали порівняну кількість других місць — відповідно 37 та 38, що свідчить про стабільну середню результативність цих генеалогічних поєднань.

Аналізуючи кількість здобутих третіх місць серед чотирьох досліджуваних груп жеребців, встановлено, що динаміка цих показників була відносно стабільною. Водночас найменшу кількість третіх місць (34) здобули жеребці, отримані від продовжувачів лінії Хобота.

Зважаючи на практично однаковий вік жеребців, вирощених в однорідних умовах утримання та тренінгу у Дитячо-юнацькій спортивній школі при кінному заводі «Агрокомплекс», зафіксовано суттєві відмінності в рівні їх скороспілості. Так, за умов середньої кількості стартів у другій групі (19 на одного жеребця), відсоток перемог та призових місць склав 97%, що суттєво перевищує аналогічний показник четвертої групи — 76% при середній кількості виступів 16.

Отже, за комплексом ознак скороспілості — середня кількість стартів, відсоток призових місць та перемог — найвищу оцінку отримали жеребці, які в перспективі можуть стати продовжувачами лінії Фактотума. Другу позицію посіли жеребці, отримані в результаті поєднання ліній першої (Водопад – Рауфбольд) та третьої (Рауфбольд – Хобот) груп. Найнижчі результати виявлено у жеребців, народжених від кросу ліній Хобота – Рауфбольд.

3.5. Відтворна здатність кобил

Однією з найгостріших проблем у сфері розведення української верхової породи залишається стрімке скорочення чисельності поголів'я. Незважаючи на часткову стабілізацію цього процесу в останні роки, ситуація

залишається критичною. За умов обмеженої чисельності єдиної спеціалізованої спортивної породи в Україні, а також у зв'язку з відсутністю належного впровадження сучасних методів селекції за показниками спортивної роботоздатності й недостатньою підтримкою кінного спорту з боку держави, говорити про міжнародні досягнення українських коней наразі не доводиться [10, 37].

З урахуванням того, що в процесі підбору жеребців-продовжувачів ліній Водопада і Хобота до маток генеалогічної групи Рауфбольда було використано однакову кількість батьківських особин та отримано однакову кількість потомства, ця вибірка представлена в дослідженні як єдина група у складі 32 голів.

У процесі аналізу відтворної здатності маточного поголів'я, відібраного до досліджуваних груп, встановлено варіативність виходу лошат. Так, середній показник по групах коливався в межах 80% (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Відтворювальні особливості кобил різних лінійних поєднань

Генеалогічна група кобил	Кількість ефективних осіменінь	Народилось живих лошат	Прохолостіло	Загинуло новонароджених лошат та аборти	Вихід лошат, %
Рауфбольда	34	28	4	2	82
Водопада	25	20	3	2	80
Хобота	22	17	4	1	77
Беспечного	17	14	2	1	82
Всього	98	79	13	6	80

Найбільший відсоток кобил, що прохолостіли, у групі, де поєднувалась генеалогічна група маток Водопада і продовжувачі лінії Фактотума та в

результаті підбору жеребців продовжувачів лінії Водопаду до маточного поголів'я групи Рауфбольда – 21% та 15,67 відповідно.

В цілому по кінному заводу «Агрокомплекс» вихід лошат склав 80%, що в порівнянні з досліджуваними групами більший тільки на 1 або 2%.

Небажаним фактором є велика кількість абортів та мертвородів (11,4%), одержаних від кобил генеалогічної групи Хобота, де за попередніми дослідженнями також виявлена найгірша роботоздатність приплоду, одержаного від цих кобил.

РОЗДІЛ 4.

ОХОРОНА ПРАЦІ У КОНЯРСТВІ

Охорона праці – це комплексна система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення збереження життя, здоров'я та працездатності працівників у процесі виконання ними професійних обов'язків.

У структурі кінного заводу організація праці передбачає закріплення тварин певної вікової групи, а також відповідного інвентарю для догляду за ними, за кожним працівником. При роботі з кіньми персонал зобов'язаний дотримуватись спокійної поведінки, володіти знаннями щодо реакцій та особливостей поведінки тварин різного віку. При наближенні до тварини в деннику або за його межами працівник повинен подавати голосові сигнали, щоб кінь не злякався несподіваної присутності людини.

Обслуговування жеребців із підвищеною збудливістю або агресивною поведінкою довіряють лише висококваліфікованим та досвідченим спеціалістам. Жеребців-плідників утримують в індивідуальних денниках. Конструктивно перегородки між денниками виконані з суцільних дерев'яних дощок висотою 1,4–1,5 м з металевими ґратами у верхній частині. Вікна розташовуються на висоті не нижче 2 м від підлоги, а двері мають ширину від 1,2 до 1,4 м.

Інформація про всіх норовистих тварин доводиться до відома обслуговуючого персоналу. Процедуру чищення тварин здійснюють на прив'язі, з обох боків від недоуздка; норовистих коней чистять лише на розв'язках. Під час чищення конюх розміщується збоку тварини у півоберті, постійно спостерігаючи за її поведінкою.

З метою профілактики травматизму одночасне виведення з денників жеребців і кобил суворо заборонено. При переміщенні тварин одна за одною, зокрема під час проведення ветеринарно-профілактичних заходів, між ними витримується дистанція не менше 5 м або приблизно два корпуси коня

незалежно від віку. Забороняється переміщення коней у коридорах назустріч один одному.

Знімати вуздечку або недоуздок дозволяється лише після того, як тварина заведена у денник і розвернута головою до виходу.

Видачу кормів тваринам з підвищеною нервовою збудливістю організовують з боку проходу, без входу працівника до денника, з метою мінімізації ризику травматизму персоналу.

Усі коні, що переміщуються до іншого місця утримання власним ходом, повинні бути оснащені надійними недоузтками та довгими чомбурами. Перегін тварин до залізничної станції здійснюється виключно під сідлом або за підводою, оснащеною повідцями, у супроводі пішого або кінного провідника з верховим табунником. Забороняється ведення більше ніж одного коня в поводу за провідником, а також заборонено запрягати кобил до підводи з метою транспортування жеребців-плідників.

Завантаження та розвантаження коней з вагонів проводиться при денному світлі або, за потреби в темну пору доби, за умов якісного штучного освітлення на спеціалізованому майданчику, обладнаному міцними трапами. До початку транспортування тварини підлягають обов'язковому огляду ветеринарним лікарем. Перевезення хворих або ослаблених тварин категорично заборонено.

Провідників, що супроводжують тварин під час залізничного транспортування в холодну пору року, необхідно забезпечити теплим одягом та взуттям. Згідно з чинними нормативами, забороняється призначати провідниками осіб віком до 18 років.

З метою забезпечення безпечного перевезення та зручного догляду під час транспортування, коней у вагонах розміщують головою до проходу з обов'язковою фіксацією на рівні грудної клітки.

У господарстві для перевезення коней автотранспортом застосовують вантажні транспортні засоби з підвищеними (нарощеними) бортами або спеціалізовані автомобілі, адаптовані для транспортування тварин.

Усі транспортні засоби, що використовуються для перевезення коней у господарстві, обладнані поперечними та повздовжніми перегородками з фіксованими стійками, які забезпечують безпечне розміщення тварин. Коней розміщують на прив'язі вздовж бортів машини головою вперед. Під час транспортування дорогами з твердим покриттям допустима швидкість не перевищує 60 км/год.

У процесі тренінгу коней по бігових доріжках при русі проти годинникової стрілки наїзники дотримуються внутрішньої бровки, а при русі за годинниковою стрілкою – лівої бровки відносно руху коня. Виїзд на центральну частину доріжки категорично заборонений. З настанням темного часу доби освітлення в стайнях і на доріжках вмикається обов'язково, адже робота з кіньми в умовах недостатньої освітленості заборонена.

Операції з розчищення копит і підковування тварин не проводяться безпосередньо у денниках. В зимовий період температура у приміщенні для кування підтримується на рівні не нижче +5 °С, за відсутності протягів.

Ковалі забезпечені повним комплектом спеціалізованого інструменту. Робота проводиться виключно за участі коневода, який постійно обслуговує відповідного коня. Розчищення дорослих коней здійснюється на розв'язках або в руках коневода при умові, що голова тварини знаходиться вище рівня спини. Сторонні особи під час кування не допускаються.

Під час парування кобил у необхідних випадках використовують спеціальну парувальну шлею. Проведення діагностики жеребності дозволяється лише в спеціально обладнаних місцях.

Посадка вершника на коня в приміщенні конюшні, як і в'їзд до неї верхи, у господарстві заборонені. Перед посадкою вершник проводить огляд і гнuzдання коня, перевіряє правильність фіксації сідла, особливо натяг попруг і справність путлиць. Під час руху на будь-якому аллюрі вершник дотримується правильної посадки, не розпускає поводи та зберігає контроль над конем.

Процедура повалу коня здійснюється виключно на рівному, просторому майданчику, вільному від сторонніх предметів, під безпосереднім наглядом ветеринарного лікаря або фахівця з конярства. До проведення повалу залучають не менше чотирьох осіб, які пройшли відповідний інструктаж і володіють навичками безпечного виконання операції. Факт проведення повалу реєструється у спеціальному журналі з техніки безпеки.

При наближенні до поваленої тварини для здійснення огляду, лікувальних або інших маніпуляцій необхідно підходити лише з боку спини. По завершенню всіх робіт спочатку знімають пута з кінцівок, і лише після цього — з голови тварини.

Антропозоонозні захворювання (сказ, сибірка, бруцельоз, туберкульоз) можуть передаватися людині від тварин через різні шляхи: безпосередній контакт, а також опосередковано — через кровосисних комах. У зв'язку з цим персонал повинен бути ознайомлений з клінічними ознаками та симптомами інфекційних хвороб коней [8].

Елементи екіпірування та інвентарю — спеціальний одяг персоналу, зброя, засоби догляду — можуть бути джерелами інфекції. Тому в разі потреби у кінному заводі передбачено проведення дезінфекції із використанням 2–4% розчину формальдегіду або 1–2% розчину хлораміну.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. У кінному заводі «Агрокомплекс» поголів'я української верхової породи представлено основними генеалогічними лініями: Рауфбольда, Водопада, Хобота та Безпечного.

2. Результати аналізу морфометричних показників свідчать, що найбільш вдалим виявився варіант підбору продовжувачів лінії Рауфбольда до кобил генеалогічної групи Хобота: їх потомство перевищувало середньопородні та стандартні значення за основними промірами.

3. Найбільш ефективними з позицій індексної оцінки є поєднання: кобили груп Водопада, Фактотума та Рауфбольда — з продовжувачами ліній Рауфбольда, Водопада та Хобота відповідно.

4. Жеребці, отримані від продовжувачів лінії Хобота, характеризуються зниженими індексами костистості ($-0,3\%$), розтягнутості ($-2,7\%$) та масивності ($-1,7\%$) порівняно зі стандартами породи, що негативно впливає на динаміку стрибка у конкурі.

5. За кількістю виступів у змаганнях жеребці, одержані в результаті кросу ліній Рауфбольда і Хобота, продемонстрували найвищу активність — 140 стартів, що перевищує показники ровесників інших груп на 16–54 виступи.

6. Найвищу скороспілість за кількістю стартів у змаганнях з конкуру продемонстрували жеребці другої (Фактотум–Водопад) та третьої (Рауфбольд–Хобот) груп.

7. З метою збереження і підвищення спортивних якостей доцільно продовжити використання підбору продовжувачів ліній Рауфбольда, Водопада і Хобота до кобил генеалогічних груп Водопада, Фактотума і Рауфбольда відповідно.

8. Для уникнення негативного впливу на пропорційність тілобудови та лінійний ріст потомства, використання продовжувачів лінії Хобота в поєднанні з кобилами групи Рауфбольда потребує корегування або тимчасового призупинення.

9. Для підвищення ефективності участі жеребців від кросу ліній Водопад–Рауфбольд у змаганнях необхідно здійснювати суворий відбір учасників і залучати до тренінгу кваліфікованих вершників.

10. З метою повнішої оцінки скороспілості та потенціалу спортивної роботоздатності української верхової породи доцільно збільшити кількість стартів жеребців віком 5–6 років у змаганнях з конкуру.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барандич С. Племінна база конярства України. *Ефективне тваринництво*. 2015. №7. 20.
2. Бенза В.М. Технологія виробництва продукції тваринництва. Курс лекцій. Миколаїв: Видав. МДАУ, 2010. 240 с.
3. Березуцький В. В., Бондаренко Т.С., Валенко Г. Г. Основи охорони праці. За ред. В. В. Березуцького. Харків: Факт, 2007. 480 с.
4. Білай, Д. В. Утримання, догляд та годівля коней. 2013. №8. С.26-28.
5. Вартовник, М.С. Вивчення елементів технології спортивного тренінгу коней з урахуванням перспективного планування тренувального процесу. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН*. 2010. (103), 23–30.
6. Вербицький П.І., Микитюк Д.М., Білоус С.В. і ін. Генетичні ресурси коней в Україні / Науково-технічний бюлетень. – № 98. – Х. – 2008. С. 3-11.
7. Використання оцінки спортивної роботоздатності в селекції коней української верхової породи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-г. наук : спец. 06.02.01 "Розведення та селекція тварин". Харків, 2004. 20 с.
8. Відомчі норми технологічного проектування. Конярські підприємства ВНТП-АПК-06.07 (Міністерство аграрної політики України). К., 2007. 55 с.
9. Волков Д., Латке О. Українська верхова порода коней. *Тваринництво України*. 1998. № 5. С. 17-19.
10. Гладій М. В., Бондаренко О. В., Вишневський Л. В., Ільницька Т. Є. Деякі аспекти збереження генофонду вітчизняних порід коней України. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН*. Харків, 2014. Вип. 111. С. 69-77.
11. Гопка Б.М. Хоменко М.П., Павленко П.М. Конярство [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу:
<https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u104/%D0%93%D0%BE%D0%BF%D0%B>

[A%D0%B0%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20.pdf](#).

12. Гопка Б.М., Скоцик В.Є., Павленко П.М, Хоменко М.П., Колот В.І. Практикум з конярства. Київ: Вища освіта, 2011. 384 с.
13. Гопка Б.М., Хоменко М.П., Павленко П.М. Конярство: Підручник. К: Вища освіта, 2004. 320 с.
14. Державна книга племінних коней української верхової породи. К.; Арістей, 2008. 872 с.
15. Деякі аспекти збереження генофонду вітчизняних порід коней України. *Науково-технічний бюлетень ІТ НААН*. 2014. №111. С. 74.
16. Довідник з охорони праці в сільському господарстві. С. Д. Лехман, В. П. Целинський, С.М. Козирев та ін. За ред. С.Д. Лехмана. Київ: Урожай, 1990. 400 с.
17. Екологічний паспорт Миколаївської області. Управління екології та природних ресурсів Миколаївської облдержадміністрації. <https://www.dueomk.gov.ua> (дата звернення: 28.12.2024).
18. Єгоров, Б.В. Біологічна оцінка комбікормів-концентратів для тренуваних і спортивних коней. *Зернові продукти і комбікорми*. 2017. V.17, №1(65). С.46-58.
19. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці. – Львів, 2002. – 284 с.
20. Жуковський О.М., Ібатулін І.І., Волков Д.А. Фізіологія живлення і годівля коней. Київ: "Аграрна наука" НААН, 2013. 352 с.
21. Закон України "Про племінне тваринництво". К.: Варта, 2003. 214 с.
22. История создания украинской верховой породы [Електронний ресурс]. Харьковський конний завод. 2015. Режим доступу до ресурсу: <http://konezavod.com/history/>.
23. Ібатулін І.І., Журковський О.М. Довідник з повноцінної годівлі сільськогосподарських тварин. Харків: Гарнітура Таймс, 2016. 300 с.

24. Ільницька Т. Є. Оцінка спортивної роботоздатності коней різних порід, які брали участь у змаганнях з подолання перешкод. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2018. Вип. 56. С. 25-31.

25. Ільницька Т. Є. Характеристика екстер'єру, рухів та стрибкових здібностей спортивного поголів'я коней за лінійними показниками. Актуальні дослідження з проблем розведення, генетики та біотехнології в тваринництві: матеріали XVII Всеукр. наук. конф. молодих вчен. та асп., присвяч. вшануванню 80-ї річн. від дня народж. акад. НААН Валерія Петровича Бурката (20 трав. 2019 р., с. Чубинське). Чубинське, 2019. 14-15.

26. Ільницька Т.Є., Бондаренко О.В. Характеристика коней української спортивної групи, що створюється. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2020. Вип. 60. С. 31-39.

27. Інструкція з бонітування племінних коней заводських порід. – К.: Арістей, 2007. – С. 3-26.

28. Інструкція з ведення племінного обліку в конярстві / Мельник Ю.Ф., Горошко І.П., Безугла Л.Ю. та ін. – К.: Арістей, 2007. – 108 с.

29. Кабасова І.А. Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://ojs.hdzva.edu.ua/index.php/journal/article/view/162/142>.

30. Калиниченко Г.І. Селекція сільськогосподарських тварин: Курс лекцій. Миколаїв: МДАУ, 2007. 259 с. 47

31. Ковальчук Н.А., Соколова Г.О., Попадюк С.С. Господарсько-біологічні особливості спортивних коней. Науково-технічний бюлетень Інституту біології тварин і Державного науково-дослідного контрольного інституту ветпрепаратів та кормових добавок. 2015. Вип. 16. № 1. С. 232-236.

32. Крамаренко С.С., Луговий С.І., Лихач А.В., Крамаренко О.С. Аналіз біометричних даних у розведенні та селекції тварин: навчальний посібник. Миколаїв: МНАУ, 2019. 211 с.

33. Курепін В.М., Марченко Д.Д., Курепін Д.В. Охорона праці в галузі: навч. посіб. Миколаїв: МНАУ, 2023. 586 с.

34. Кучер М.С. Роль клітковини в годівлі сільськогосподарських тварин. *Сільський господар*. 2007. №5-6. С.17-18.
35. Латка О. М. Сучасний стан та напрями удосконалення української верхової породи коней. *Науково-технічний бюлетень ІТ НААН*. 2014. №111. С. 116.
36. Латка О. Оцінка жеребців-плідників української верхової породи за якістю нащадків. *Тваринництво України*. 2002. № 2. С. 16-20.
37. Назаренко А. Конярство України: живе чи виживає? [Електронний ресурс]. Пропозиція. 2019. Режим доступу до ресурсу: <https://propozitsiya.com/ua/konyarstvo-ukrayini-zhive-chi-vizhivaie>.
38. Напрями удосконалення генофонду коней української верхової породи. *Вісник аграрної науки*. 2016. С. 29–30.
39. Нікітченко А.А. Значення тренінгу коней верхових порід спортивного напрямку для племінної роботи в конярстві [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pzvm_2015_31\(1\)_12.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pzvm_2015_31(1)_12.pdf).
40. Параметри селекції та методи розведення української верхової породи коней. *GrowHow.in.ua*. 2023. <https://www.growhow.in.ua/naukovtsi-rozpovily-pro-parametry-selektivni-ta-metody-rozvedennia-ukrainskoi-verkhovoi-porody-koney/>
41. Пістун І.П., Березовецька О.Г., Трунова І.О. Основи охорони праці. Львів: Тріада плюс, 2010. 648 с.
42. Племінні та спортивні коні кінного заводу "Нова Орлівщина". *Propozitsiya.com*. 2023. <https://propozitsiya.com/ua/pleminni-ta-sportivni-konikinnogo-zavodu-nova-orlivshchyna>
43. Порівняльна характеристика технології вирощування та тренінгу молодняка верхового напрямку [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу:

http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5305/1/studentresearchjournal_sg_12_25.pdf.

44. Постернак Л.І. Перспективи та критерії розвитку галузі конярства в Україні. *Аграрна наука та харчові технології*. 2017. Вип. 2. С. 230-236.

45. Сліж В.С. Відтворювальна здатність кобил української верхової породи. Харків, ІТ УААН. 1994. 20 с.

46. Старчеус А.П. Кінь у присадибному і фермерському господарстві. К., 2001. 112 с.

47. Ткачова І.В. Стратегія розвитку галузі конярства в Україні. *Науковий вісник НУБіП України*. 2011 Вип. 160. Ч.1.С. 271-277.

48. Ткачова І.В., Латка О.М., Твердохліб В.А. Державна книга племінних коней української верхової породи. К.: Видавничий дім «Віниченко». 2011. 196 с.

49. Ткачова, І. В. Система селекції у конярстві. *Вісник аграрної науки*. 2017. 12 (7), 45–50.

50. Ткачова, І.В. Параметри селекції, генеалогічна структура та методи розведення української верхової породи коней. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН*. 2010. (103), 15–22.

51. Яблонська Т.А. Теорія створення та коротка характеристика української верхової породи коней. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. МСГУ. Миколаїв, 1997. Вип. I. С. 104-107.